מח א מיי׳ פ״ג מהל׳

עשין לו טוש"ע ח"מ סי" רעח סעיף ו: ממ ב טוש"ע שם ס"י:

ב ג מיי׳ שם הל׳ ח ופי״ב

מהל' שכנים הל' ב סמג שם טוש"ע ח"מ סי' קעד

שם טוש"ע ח"מ סיי קעד סעיף ב: נא ד ה מיי' פ"ג מהלי נחלות הלכה ד סמג

עשין לו טוש"ע ח"מ סי

רבינו גרשום

מוי. ררייחא זו דקחוי הויח

מני. ברייתא הרז קותני הניה להם אביהם פרה וכו' דנוטל פי שנים: ר' היא דתנן אין הבכור נוטל פי שנים בשבח

ששבחו נכסים לאחר מיתת

אביהן. אפי׳ שבחו מאליהח

לאחר מיתת אביהן. הואיל דשבחא ממילא קא אתי והכי נמי קתני ברייתא: ירשו שטר חוב. שהיה

ירשו שטר חוב. שהיה אחד חייב לאביהן: בכור נוטל פי שנים. משום

דמלוה בשטר קלא אית ליה

ן. אפר שבייי ב... אשר ימצא לו בעינן:

נחלום הלכה ד

ל) ותוספ׳ בכורות פ״וז.

ל) [נחספ בטרות פרן, ב) [עיין תוס' כתובות לג. בד"ה רבי וכו'], ג) [בכורות נב:], ד) [לעיל יב:], כ) [לקמן קלה:],

תורה אור השלם 1 כִּי אַת הַבָּכֹר בֵּן הַשְּׁנוּאַה יכיר לתת לו פי שנים בכל אַשַר יִּמָצֵא לוֹ כִּי הוּא

גליון הש"ם

רשב"ם ר"ה ירשו כו' ודוקא מלוה בשמר. עי' לקמן לף קמה ע"ב מוס' והצכורו ובמהרש"ה שם:

הגהות הב"ח

(מ) רשב"ם ד"ה ואם אמר וכר דקלקא דעתך אמינא כיון: (ב) ד"ה נחפורה וכר כי האי גווגא פליגי כל"ל יתיבות שבחא דממילא נמחק: (ג) תום' ד"ה ואם וכו' לקמן. :כ"ב בדף קכו ע"ב

מוסף רש"י

בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם. דהוי ליה ראוי ואין הבכור נוטל הבכורה בראוי, דכתיב בכל אשר ימלא לו (ב"מ קי:). אחד מצרא. שני חלקין שהבכור נוטל. אחד משום בכורה ואחד משת מהד משום בפרכם החד משום פשיטות, יהבינן ליה אחד מלרא זו אלל זו, שהרי שניהן חלקו הן והרי הן כחלק מתל (לעיל יב:).

מוסף תוספות

א. [ד]אכתי לא זכה ביה רחמנא דמתנה קריה רחמנא ובמתנה כל דאמר אי

היתומים מזונות. ואם תאמר ליתני רועה באפר ואנא ידענא דהוא הדין למוחכרת ומושכרת היכא דלא מחסרי מזוני ול"ל למיתני דבדלא חסרי מזונות מיירי אינטריך סד"א כל מוחכרת ומושכרת לא

שבחה דממילה הוה אלה ע"י בני

אדם שחורשין בה ועובדין בה ולא

לישקול בה בכור פי שנים קמ"ל

דכיון דהיתומין עלמן אין חורשין בהן

ואין טורחין בהן אלא אחרים שבחא

דממילא חשבינן לה היכא דאין

מעלין לה מזונות: הכי גרסינן מני

קמהדר אתירולא דלעיל כלל אלא

מילתא באפי נפשה היא דקבעי

גמרא: מני. הך ברייתא דקתני

דנוטל בכור בשבח ששבחו נכסים

ממילא לאחר מיתת אביהן רבי היא:

כשהשביחו יורשין הכל מודים דאינו

נוטל פי שנים: ירשו שטר חוב. היינו

מלוה בשטר בכור נוטל פי שנים

דכיון דמוחזק בשטר ועל פי השטר גובין את המלוה הרי הוא

כאילו השטר השביח דהיינו נכסים

ששבחו ממילח. ומיהו אליבא דרבנן

אינו נוטל פי שנים ומסקנא דמילתיה

דרבי היא והכי מוכח לקמן בשמעתין

[ע"ב]. ° ודוקא מלוה בשטר אבל מלוה על

פה ואפי׳ בעדים כיון דליכא שטרא

ומלי למטען פרעתיה לך דהמלוה

את חבירו בעדים אין לריך לפרעו

בשבת

ששבחו. ממילא אבל

רבי הית. ולח גרסינן ומני

537

אף מוחכרת ומושכרם בשבחה דממילה. קמיירי דאין מעלין לה את מוחכרת ומושכרת דלא חסרי בה סווני. וא"מ אדתנא אבל בנו בתים ליפלוג וליתני בדידה במוחכרת ומושכרת גופה בד"א דלא חסרי מזוני אבל חסרי מזוני אין הבכור נוטל פי שנים מוחכרת ומושכרת כלל דאינטריך תו רועה באפר ללמד עליהם ויש לומר דהוה אמינא במוחכרת ומושכרת גופה דחסרי בה מזוני דוקא אין הבכור נוטל פי שנים

משום דהוי ראוי גמור דאין השבח על גוף הפרה אבל בנו בתים ונטעו כרמים שהשבח על גוף הקרקע אימא שאין זה ראוי ויטול פי שנים קא משמע לן: ואם אמר איני נומל ואיני נותן רשאי. אומר ר״י דנפקא מינה אם היתומין קטנים דיכול לומר הבכור איני נוטל פי שנים וישאר הקרקע לפני היתומין ולא יטול מהן דאין נזקקין לנכסי יתומין אלא אם כן רבית אוכלת בהן ולקמן מפיה מלתת לו שיכול למחול לו בכורתו משום דעדיין לא אתיא לידיה א ואפילו בלא קנין כדמשמע לקמן (ג) דאמר דויתר בכל הנכסים דמדאחיל בהא אחיל בהא אבל חלק פשיטות לא יוכל למחול ולסלק עלמו באמירה בעלמא אם לא על ידי קנין ורבינו תם מפרש דאם אמר כשינא עליו שטר חוב על הבכור עלמו ולא על האחין איני נוטל ואיני נותן רשאי ומפסיד בעל חוב ואין לו על היתומין כלום דלאו בעל דברים דידהו הוא ולא הוי דומיא דרישא דאיירי דינא על כולן שטר חוב:

מספהא

אמר רבה בר חנא אמר ר' חייא עשה כדברי רבי עשה כדברי חכמים עשה מספקא

ומשום דמוחזקין בשטר כמאן דגביא דמי: והואיל בחוב שמתחייב אביו בשטר (כולו). ואם אמר כו': מאי (פולו). ואם אמו כו : מאי טעמא דרבנן. ת״ק דרבי: עד דמטיא לידיה. דנותן לא מצי יהיב ליה לאחריני. אף . חלק בכורה עד דמטיא לידא . דאבא לא מצי שקיל פי שנים: מקיש חלק בכורתו שנים: מקיש האק בבודונו לחלק פשוט מה חלק פשוט אע"ג דלא מטא לידיה. דאבא אלא ראוי לו אפי" הכי שקיל דפשוט נוטל הכי שקיל ופשוט מוסק בראוי כבמוחזק. אף חלק בכורה נמי שקיל בשבחא דממילא אע"ג דלא מטי שנים. אמאי לא דרשי כרבי. ההוא דיהבינן ליה לבכור פי שנים: אחד מצרא. במקום אחד ווחליו לו חלה ררורתו אחד: דיקלא ואלים. שהי׳ קטן כשמת ושוב נתגדל. והכי נמי ארעא ומסקה שירטון. שנזדבלה מאליה שהרוח הפריח שם זבל משדות אחרות או הקשין שהיו שם כלו ונעשו זכל: כולי עלמא לא פליגי. שהניח להם אביהם חזיז ונתגדלו עד שנעשו שבלים. ונוגורו עו שנעשו שביה. והכי נמי שלפופי והוו תמרי. שהניח להן אביהן תמרים מפריחין במקצתן ונעשים גדולים: דמר סבר. רבי שבחא ממילא אתי וכל אשר ימצא לו קרינן ביה: ומר סבר מכמות שהניח להם אביהם ולא שקיל:

אף מוחכרת ומושכרת שבחא דממילא הא אתי דלא חסרי בה מזוני מני ר' היא דתניא מאאין בכור נומל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן יורבי אומר אומר אני בכור נומל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן אבל לא בשבח שהשביחו יתומים לאחר מיתת אביהן ירשו שטר חוב בכור נוטל פי שנים ביצא עליהן שמר חוב בכור נותן פי שנים ואם אמר איני נותן ואיני נומל רשאי מאי מעמייהו דרבנן אמר קרא ילתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא מה מתנה עד דממיא לידיה אף חלק בכורה עד דמטיא לידיה ורבי אומר אמר קרא פי שנים מקיש חלק בכורה לחלק פשום מה חלק פשום אע"ג דלא ממא לידיה אף חלק בכורה אע"ג דלא ממא לידיה ורבגן גמי הכתיב פי שנים ההוא ילמיתבא ליה סאחד מצרא ורבי גמי הכתיב לתת לו ההוא שאם אמר איני נומל ואיני גותן רשאי א"ר פפא סידיקלא ואלים ואיני גותן ארעא ואסיק שירטון דכ"ע לא פליגי דשקיל כי פליגי בחפורה והוה שובלי שלופפי והוו תמרי דמ"ם שבחא דממילא ומר סבר האישתני:

בעדים [לקמן קע.] אפי' רבי מודה דלא שקיל פי שנים דהא אין מוחזקין מחוב זה כלל דנימא הנכסים שבחו מעצמן: יצא עליהן שטר חוב. שחייב אביהם לאחרים. מילתא באנפי נפשה היא ודברי הכל ואפי? בלא ירשו שטר חוב מיירי: בכור נותן פי שנים. כי היכי דנוטל פי שנים שאותן נכסים נשתעבדו כולן למלוה: ואם אמר איני נוטל. פי שנים מכל ירושת אבי שהריני מוחל חלק בכורה ואטול חלק כפשוט ולפיכך לא אשלם למלוה פי שנים אלא כנגד מה שאני נוטל רשאי וכשתובעו זה המלוה לדין אין בית דין יכולין לכופו לפרוע אלא כנגד חלק פשיטותו. ונפקא מינה שלריך זה המלוה לתבוע את אחיו של זה לדין ואם אין יכול לכופם מפסיד או אם הלכו למדינת הים אין מורידין לבע"ח בקרקע עד דשמעו ב"ד טענת האחין דמה ידעינן איזה טענה יש להן דשמא יטענו פרענו או שטר פרוע הוא דסלקא דעתך (4) כיון דבכור הוא זכי ליה רחמנא פי שנים ואינו יכול לומר איני חפץ שיהיו שלי דבעל כרחו הרי הן שלו דמשעה שמת אביו ירש פי שנים עד שיפקירם או עד שימכרם או יתנם לאחרים ולריך להגבות לזה המלוה כנגד פי שנים קא משמע לן דבעל כרחו לא זכי ליה רחמנא דכתב לתת לו כעין מתנה אם ירצה לקבלה ואם ימחה שלא לקבל אין מזכין לו לאדם בעל כרחו דלא קרייה רחמנא ירושה אלא מחנה אבל מחלק פשיטוחו אינו יכול לומר כן שהרי יורש הוא בעל כרחו. ויש מפרשין ואם אמר איני נוטל בשטר חוב שיש לאבי על אחרים פי שנים וגם איני נותן בשטר חוב היולא עליו פי שנים רשאי ושיבוש גמור הוא שהרי השטר היולא על אביהן אינו דינו לגבות משטר שיש לאביהן על אחרים דמטלטלי דיחמי לא משתעבדי לבעל חוב אלא ממקרקעי הוא דקגבי הלכך אע"ג שמחל חלק בכורה מן השטרות של אביו כיון דבקרקעות הוא נוטל פי שנים חייב להחזיר למלוה פי שנים: מאי טעמייהו דרבנן. דאפי בשבחא דממילא לא שקיל חלק בכורה: עד דמטיא לידיה. דנותן ואינו יכול ליתנה לאחרים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם: מקיש חלק בכורה לחלק פשוט. דפי שנים היינו שני חלקים חלק פשוט וחלק בכורה והזכירם בתיבה אחת דהוה מלי למכתב חלק אחד על אחיו: מה חלק פשוט אע"ג דלא מטא לידיה. דכל ראוי שבעולם הבן יורש מאביו דהא לא איקריא ירושה מתנה דנימא אינו נוטל חלק פשוט אלא במוחזק אף חלק בכורה נמי. ומיהו ראוי גמור כגון שהשביחו יתומים לא שקיל פי שנים דלהכי אהני בכל אשר ימצא לו [דברים כא] : א**חד מצרא**. שני חלקים יטול במקום אחד כחלק פשוט שהוא חלק אחד ונוטל במקום אחד. ונפקא מינה דכל מקום שנפל לו הגורל לחלק פשוט יטול שם בלא גורל חלק בכורה ואם הן שני אחין ושלש שדות לא יפילו שלשה גורלות שנים לבכור ואחד לפשוט שהרי אם יפול חלק הפשוט בשדה האמצעי לא יזכה בו דאם כן נמאא נוטל הבכור בשני מקומות אלא שני גורלות יפילו ויטילום על שני שדות החיצונות ואיזה שיעלה לבכור יקח ויטול גם האמצעי שאצלו עמו. ורבי איכא למימר דהך סברא נמי דחד מלרא נפקא ליה מהיקשא: שאם אמר איני נוטל כו'. ורבנן נמי תרתי שמעת מינה מדכתיב לתת שמעינן דמחנה קרייה רחמנא ואינו יכול ליתן עד דאתיא לידיה דנותן ומדכחיב לו שמעינן דלא זכה בה בכור עד שתבא לידו שאם אמר איני נוטל רשאי: שאם אמר איני נועל ואיני נותן. האי איני נותן לאו דוקא נקט ליה הכא דהא מקרא לא ילפינן ליה אלא מסברא דכיון דאין נוטל ודאי לא יתן וה״פ ההוא שאם אמר איני נוטל לפי שאיני רוצה ליתן רשאי ואורחא דמילתא נקט שאין אדם רגיל לומר איני נוטל אלא מפני שלריך להחזיר מה שהוא נוטל לאחרים דמה לו וללרה ליטול כדי ליחן: דיקלא. קטן הניח להן אציהן: ואלים. שנמעצה אחרי כן. וכן הניח להן ארעא ואסקא אחרי כן שירטון וזבל ונתייפתה בכך: דר"ע. רבי ורבנן: דשקיל. דעדיין שמו עליו: בחפורה. שחת הניח להן ונעשו אחרי כן שובלי וכן שלופפי דקלים שהפריחו פירות ונעשו אחרי כן תמרים בכי האי גוונא (⁶) שבחא דממילא פליגי: ומר סבר. רבנן: אישחני. העשב להיות חטין והפרחים להיות תמרים דהוי דבר אחר ושם אחר: עשה. הדיין כדברי רבי: עשה. ולא נאמר טעה בדבר משנה חוחר: מספהא